

K O M U N I K A T
Z B A D A Ń

Warszawa, grudzień 2009

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/169/2009

WIGILIA 2009

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
3 października 2008 roku

Zbliżają się święta Bożego Narodzenia, które w Polsce bardzo silnie kojarzone są z atmosferą dzieciństwa i tradycją. Panuje przekonanie, że prawdziwe święta to takie, które przywołują smaki i wspomnienia z najwcześniejszych lat. Z drugiej jednak strony często wyrażane są obawy o komercjalizację tych najbardziej rodzinnych z polskich świąt. W naszym grudniowym badaniu¹ pytaliśmy Polaków o związane z Wigilią zwyczaje kultywowane w ich rodzinach, by sprawdzić trwałość bożonarodzeniowych obrzędów. Interesowały nas również przygotowania do świąt – to, w ilu domach będzie się piec ciasta, przygotowywać tradycyjne potrawy, własnoręcznie robić ozdoby na choinkę, co utożsamiane jest z tradycyjnym obchodzeniem świąt, a ile gospodarstw domowych będzie kupowało gotowe produkty i korzystało z usług wyspecjalizowanych firm, co kojarzy się z „marketingową wersją” Bożego Narodzenia.

PRZYGOTOWANIA DO ŚWIĄT BOŻEGO NARODZENIA

Polacy niemal powszechnie deklarują, że w ich gospodarstwach domowych będą przyrządzane tradycyjne potrawy (90%) i przygotowywane świąteczne ciasta (81%). W porównaniu z rokiem 2005 nastąpił niewielki spadek tego rodzaju deklaracji (po 5 punktów procentowych). Jedna piąta badanych (22%, o połowę mniej niż przed czterema laty) twierdzi, że będzie własnoręcznie wykonywać ozdoby choinkowe. Wzrosły natomiast odsetki osób, które zamierzają kupić gotowe potrawy świąteczne (z 5% w roku 2005 do 13% obecnie) i wypieki (z 23% do 30%). Nie oznacza to oczywiście, że przygotowania w gospodarstwach domowych respondentów, którzy zadeklarowali kupowanie gotowych wyrobów lub zlecenie sprzątnięcia mieszkania, zostają całkowicie scedowane na firmy zewnętrzne. Najprawdopodobniej pracujące zawodowo kobiety, które tradycyjnie są

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (235) przeprowadzono w dniach 2–9 grudnia 2009 roku na liczącej 1046 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków.

odpowiedzialne za przygotowania, jedynie posiłkują się pomocą z zewnątrz. Nie zmienia to jednak faktu, że rynek usług przedświątecznych w Polsce się rozwija.

Tabela 1

Czy w Pana(i) gospodarstwie domowym będzie się:	Odpowiedzi twierdzące według terminów badań	
	2005	2009
	w procentach	
– przygotowywać tradycyjne potrawy świąteczne	95	90
– przygotowywać ciasta świąteczne	86	81
– przygotowywać własnoręcznie ozdoby choinkowe	44	22
– kupować ozdoby choinkowe	57	49
– kupować gotowe ciasta świąteczne	23	30
– kupować gotowe potrawy świąteczne	5	13
– zlecać sprzątanie mieszkania (np. mycie okien lub trzepanie dywanów)	2	5

Uwaga: W 2005 roku pytanie to było zadane w inny sposób i rozróżniało osobisty i wyłączny wkład respondenta, współpracę z innymi członkami gospodarstwa domowego oraz wykonywanie tych czynności przez innych członków gospodarstwa domowego, które po zsumowaniu zostały przyjęte jako odsetek gospodarstw domowych, w których są wykonywane wymienione czynności

ZWYCZAJE WIGILIJNE

Od lat niemal nie zmienia się wigilijny wieczór w polskich domach. Jego najważniejsze elementy to: spotkanie przy wigilijnym stole zastawionym tradycyjnymi potrawami, dodatkowe miejsce dla nieoczekiwanego gościa, przystrojona choinka, pod którą znajdują się podarki dla najbliższych, dzielenie się opłatkiem i składanie sobie życzeń. Powszechnie przestrzegany jest również post – obecnie raczej zwyczajowo niż z religijnego nakazu. Tradycje te zachowywane są prawie we wszystkich polskich domach.

W zdecydowanej większości rodzin śpiewa się również kolędy, wysyła kartki świąteczne, przygotowuje zwyczajową liczbę potraw, a także oczekuje z rozpoczęciem kolacji na pierwszą gwiazdkę, bierze udział w pasterce i wkłada siano pod obrus. Prawie dwie trzecie Polaków deklaruje, że w ich rodzinach przed kolacją odmawia się modlitwę i/lub odczytuje fragment Pisma Świętego o narodzeniu Jezusa (65%). Niemal tyle samo badanych (61%) odwiedzi groby osób bliskich. Powszechność tych zwyczajów wskazuje na silne powiązanie tradycji rodzinnych i religijnych oraz ich trwałość w kulturze narodowej.

Tabela 2

Zwyczaje wigilijne zachowywane obecnie w polskich rodzinach	Wskazania respondentów według terminów badań					
	1998	2000	2002	2003	2008	2009
	w procentach					
Dzielenie się opłatkiem	99	98	98	98	98	99
Wzajemne składanie sobie życzeń	99	98	98	98	98	99
Spożywanie tradycyjnych, wigilijnych potraw	98	97	97	97	97	99
Przystrajanie, ubieranie choinki	98	96	95	94	98	98
Zachowanie postu w Wigilię	95	94	95	92	91	95
Wzajemne odwiedziny, wymiana życzeń z krewnymi, znajomymi	80	75	81	65	83	92
Przygotowanie dodatkowego nakrycia na stole dla niespodziewanego gościa	93	91	88	89	94	91
Przygotowywanie prezentów pod choinkę	87	86	83	87	89	91
Śpiewanie kolęd	82	80	79	79	80	81
Wysyłanie kartek świątecznych	-	-	89	-	77	80
Przygotowanie zwyczajowej liczby potraw	72	75	76	78	81	78
Oczekiwanie z rozpoczęciem kolacji na pierwszą gwiazdkę	76	78	77	78	77	78
Udział w pasterce	80	79	74	74	75	75
Wkładanie siana pod obrus	50	59	63	69	77	75
Odmawianie modlitwy, odczytanie odpowiedniego fragmentu Pisma Świętego	70	68	66	74	72	65
Odwiedzanie grobów osób bliskich	58	56	56	51	67	61
Wywieszanie wianków świątecznych	-	-	33	-	48	46
Dzielenie się opłatkiem ze zwierzętami	38	37	35	37	42	37
Zaproszenie na Wigilię osoby samotnej lub ubogiej	-	32	24	23	35	30
Przebieranie się w dzień wigilijny za św. Mikołaja, gwiazdora, aniołka	23	32	28	27	24	30

Wprawdzie w mediach pojawiają się obawy, że młode pokolenie – częściej stykające się z „marketingową wersją” Bożego Narodzenia i przekonywane do przyjęcia coraz to nowszych elementów obrzędowości bożonarodzeniowej – odrzuci część zwyczajów wigilijnych i wprowadzi nowe, jednak badania nie dają zbyt wielu argumentów potwierdzających tę wizję. Porównanie rozpowszechnienia tych zwyczajów w rodzinach respondentów z poszczególnych grup wiekowych wskazuje, że trzon tradycji bożonarodzeniowej dla młodych i starszych Polaków jest wspólny. Tworzą go: dzielenie się opłatkiem, składanie sobie życzeń, spożywanie tradycyjnych potraw, ubieranie choinki i przygotowanie dodatkowego nakrycia na wigilijnym stole dla niespodziewanego gościa. Bardzo silną i niezależną od wieku tradycją jest również zachowanie postu w Wigilię.

Tabela 3

Zwyczaje wigilijne zachowywane obecnie w polskich rodzinach	Wskazania badanych według grup wiekowych		
	18-34 lata	35-64 lata	65 lat więcej
	w procentach		
Dzielenie się opłatkiem	98	100	97
Wzajemne składanie sobie życzeń	99	100	98
Spożywanie tradycyjnych, wigilijnych potraw	99	100	97
Zachowanie postu w Wigilię	93	96	95
Przystrajanie, ubieranie choinki	98	99	97
Wysyłanie kartek świątecznych	76	81	81
Przygotowanie dodatkowego nakrycia na stole dla niespodziewanego gościa	90	93	90
Przygotowywanie prezentów pod choinkę	94	92	88
Wzajemne odwiedziny, wymiana życzeń z krewnymi, znajomymi	94	93	87
Śpiewanie kolęd	75	83	87
Oczekiwanie z rozpoczęciem kolacji na pierwszą gwiazdkę	72	82	81
Przygotowanie zwyczajowej liczby potraw	74	81	76
Udział w pasterce	74	77	71
Odmawianie modlitwy, odczytanie odpowiedniego fragmentu Pisma Świętego	56	67	74
Wkładanie siana pod obrus	71	78	73
Odwiedzanie grobów osób bliskich	56	65	60
Dzielenie się opłatkiem ze zwierzętami	35	40	33
Wywieszanie wianków świątecznych	44	50	40
Przebieranie się w dzień wigilijny za św. Mikołaja, gwiazdora, aniołka	29	32	26
Zaproszenie na Wigilię osoby samotnej lub ubogiej	22	34	35

Młodzi ludzie w wieku 18–34 lata rzadziej niż pozostali deklarują, że wysyłają kartki świąteczne, zapraszają na Wigilię osoby samotne lub ubogie, oczekują z rozpoczęciem kolacji na pierwszą gwiazdkę. Ten ostatni zwyczaj jest prawdopodobnie rzadziej praktykowany z powodu wymogów związanych z pracą zawodową. Jeszcze silniej zależny od wieku jest zwyczaj śpiewania kolęd oraz odmawiania modlitwy przed wigilijną kolacją. Najrzadziej zachowywany on jest w domach respondentów do 34 roku życia, a najczęściej – w rodzinach osób najstarszych, mających 65 lat i więcej². Wskazuje to na prawdopodobny spadek powszechności tych zwyczajów w społeczeństwie w najbliższych kilkunastu lub kilkudziesięciu latach.

²Zob. też komunikat CBOS „Dwie dekady przemian religijności w Polsce”, wrzesień 2009.

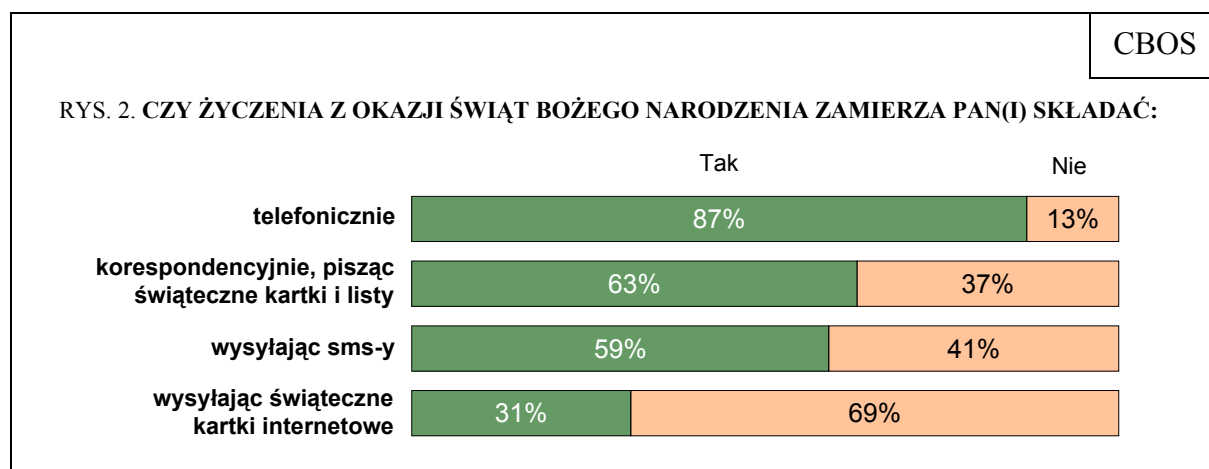
Porównanie uroczystości wigilijnej współczesnej i zapamiętanej z czasów dzieciństwa również świadczy o sentymencie do bożonarodzeniowych tradycji i trwałości wigilijnych zwyczajów. Największe różnice wiążą się z dużo rzadszym pojawianiem się z tej okazji kogoś przebranego za św. Mikołaja lub aniołka (spadek wskazań o 18 punktów procentowych). Ten zwyczaj jest jednak najsilniej związany z obecnością małych dzieci w domu i spadek jego popularności może wynikać z faktu, że w części gospodarstw domowych respondentów ich nie ma. Obecnie rzadziej niż w dzieciństwie dzielimy się opłatkiem ze zwierzętami, bierzemy udział w pasterce, wysyłamy świąteczne kartki czy czekamy z rozpoczęciem kolacji na pierwszą gwiazdkę. Niestety, zauważalnie rzadziej też śpiewamy kolędy oraz zapraszamy na Wigilię osoby samotne lub ubogie. Te piękne polskie tradycje wydają się obecnie mniej powszechne niż w przeszłości, o ile jej obraz z dzieciństwa nie został wyidealizowany. Dodatkowo spadek powszechności tych zwyczajów w rodzinach młodych Polaków wskazuje, że w przyszłości mogą być one zachowywane jeszcze rzadziej. Jedyny zwyczaj, który obecnie kultywowany jest zauważalnie częściej niż w okresie dzieciństwa badanych, to wywieszanie świątecznych wianków.

We współczesnych polskich rodzinach zachowywane są świąteczne zwyczaje i tradycje, które badani pamiętają z domu rodzinnego, i choć część z nich jest obecnie mniej powszechna, niechętnie wprowadza się coś nowego do wigilijnego scenariusza. Tylko trzech na stu badanych (3%) przyznało, że w ich domach pojawiły się w ostatnich latach nowe zwyczaje. Prawie połowa z tej grupy mówiła o nowych dekoracjach świątecznych, np. oświetlaniu domu i drzewek w ogrodzie światełkami, wywieszaniu na drzwiach świątecznych wianków. Część wypowiedzi dotyczyła wprowadzania nowych potraw na stół wigilijny. Ponadto wskazywano na korzystanie z nowych form składania życzeń – za pomocą esemesów i internetu. Choć ten ostatni zwyczaj był stosunkowo rzadko wymieniany jako nowość w celebracji świąt, okazuje się, że jest on bardzo rozpowszechniony w społeczeństwie.

RYS. 1. JAKIE ZWYCZAJE ŚWIĄTECZNE BYŁY/ SĄ ZACHOWYWANE W PANA(I) RODZINIE?

Badani deklarują wprawdzie, że obecnie w ich rodzinach dużo rzadziej niż w dzieciństwie wysyła się kartki świąteczne, jednak nieliczni wymieniali jako nowość korzystanie z innych form komunikacji w celu złożenia życzeń świątecznych. Z drugiej strony zapytani wprost, czy życzenia świąteczne składają telefonicznie, przez internet czy też wysyłając esemesy, bardzo często przyznają, że korzystają z tych metod. Ponad połowa Polaków (59%) wysyła życzenia przez telefon komórkowy, a około jednej trzeciej (31%) – przez internet. Zdecydowana większość badanych składa życzenia telefonicznie (87%) bądź korespondencyjnie, pisząc tradycyjne kartki świąteczne lub listy (63%)³.

W 1999 roku również pytaliśmy o zwyczaj składania sobie życzeń w formie korespondencyjnej i telefonicznej⁴. Porównanie ówczesnych wyników z danymi tegorocznymi ukazuje, że spadła liczba osób wysyłających tradycyjne kartki świąteczne, natomiast zwiększyła się popularność komunikacji telefonicznej i elektronicznej⁵.

³ Odmienne wyniki dotyczące odsetka osób wysyłających tradycyjne kartki w pytaniu o obecnie zachowywane zwyczaje świąteczne w rodzinach i plany wysyłania życzeń przez respondentów wynikają prawdopodobnie z faktu, że w części rodzin jest jedna osoba odpowiedzialna za wysyłanie tego rodzaju korespondencji i badani nie robią tego osobiście.

⁴ W 1999 roku pytanie uwzględniało życzenia świąteczne i noworoczne, ale nie zawierało podpunktów odnośnie do kartek internetowych i życzeń wysyłanych za pomocą esemesów. Zob. komunikat CBOS „Jak będziemy świętować w tym roku?”, grudzień 1999.

⁵ Dziesięć lat temu 85% respondentów deklarowało, że będzie wysyłać życzenia świąteczne korespondencyjnie, a 65% zamierzało składać je telefonicznie. W ostatnim dziesięcioleciu nastąpiło odwrócenie proporcji tych dwóch sposobów składania sobie życzeń.

Sposób składania życzeń z okazji świąt Bożego Narodzenia zależy w dużej mierze od wieku badanych, co ilustruje poniższa tabela.

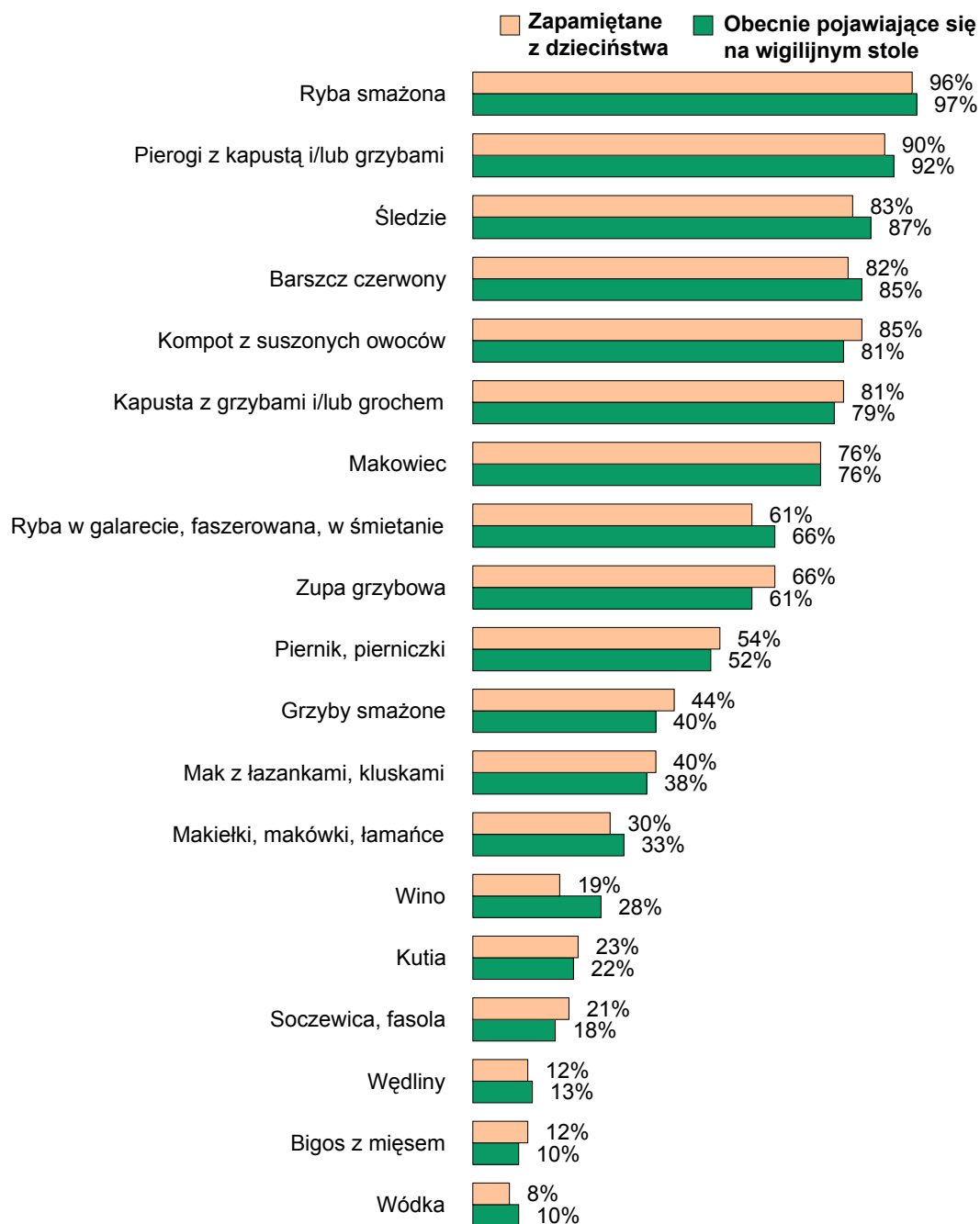
Tabela 4

Czy życzenia z okazji świąt Bożego Narodzenia zamierza Pan(i) składać:	Odpowiedzi twierdzące według wieku badanych		
	18–34 lata	35–64 lata	65 lat i więcej
	w procentach		
– korespondencyjnie, pisząc świąteczne kartki i listy	57	65	65
– telefonicznie	92	89	74
– wysyłając świąteczne kartki internetowe	53	26	7
– wysyłając sms-y	89	59	12

WIGILIJNY STÓŁ

Można by sądzić, że Polacy są zdecydowanymi konserwatystami kulinarnymi. Wigilijna kolacja, którą przygotowują, przypomina tę z dzieciństwa. Jedynie wino rzadko pojawiało się na wigilijnym stole (mniej więcej u co piątego badanego), obecnie zaś stało się elementem kolacji wigilijnej u ponad jednej czwartej respondentów. Niezmiennie najpopularniejszą potrawą, która pojawia się niemal we wszystkich polskich domach, jest ryba smażona. Na zdecydowanej większości stołów wigilijnych znajdują się również pierogi z kapustą i grzybami (92%), śledzie (87%), barszcz czerwony (85%), kompot z suszonych owoców (81%), kapusta z grzybami i grochem (79%) oraz makowiec (76%). Najrzadziej (tylko w co dziesiątym domu) pojawiają się potrawy niepowiązane tradycyjnie z Wigilią, ale utożsamiane z atmosferą świętowania, tj. wędliny (13%), bigos (10%) i wódka (10%). Ze wspomnień badanych wynika, że równie rzadko pojawiały się one na wigilijnych stołach w przeszłości.

RYS. 3. POTRAWY WIGILIJNE

Jeśli porównamy częstość pojawiania się poszczególnych potraw na wigilijnych stołach w ostatnich kilkunastu latach⁶, widzimy zauważalne zmiany. Obecnie częściej niż parę lat temu podawane są takie potrawy wigilijne, jak: pierogi z kapustą i grzybami, kapusta

⁶ Por. komunikaty CBOS „Polska Wigilia A.D. 1998”, grudzień 1998, oraz „Polska Wigilia w roku 2000”, grudzień 2000.

z grzybami i/lub grochem oraz barszcz czerwony. Stają się one coraz bardziej symbolami polskiej tradycji i Wigilii.

Tabela 5

Potrawy pojawiające się na wigilijnym stole	Wskazania respondentów według terminów badań		
	1998	2000	2009
	w procentach		
Ryba smażona	97	95	97
Pierogi z kapustą i/lub grzybami	80	82	92
Śledzie	86	87	87
Barszcz czerwony	71	76	85
Kompot z suszonych owoców	86	84	81
Kapusta z grzybami i/lub grochem	74	70	79
Makowiec	83	79	76
Ryba w galarecie, faszerowana, w śmietanie	61	59	66
Zupa grzybowa	63	59	61
Piernik, pierniczki	-	57	52
Grzyby smażone	41	35	40
Mak z łazankami, kluskami	38	40	38
Makiełki, makówki, łamańce	29	31	33
Wino	34	28	28
Kutia	18	18	22
Soczewica, fasola	16	15	18
Wędliny	12	11	13
Bigos z mięsem*	18	12	10
Wódka	13	11	10

* W 1998 pytaliśmy o bigos, nie podkreślając, że jest to kapusta z mięsem

Nasze badania wskazują, że Polacy są przywiązani do wigilijnej tradycji. Wzorem dla nich są prawdopodobnie święta z dzieciństwa, dlatego odtwarzają zapamiętane zwyczaje. Rzadko przyznają, że wprowadzają w swoich rodzinach nowe obyczaje. Swego rodzaju rewolucję przeszedł zwyczaj składania sobie świątecznych życzeń, do których coraz częściej, głównie ludzie młodzi, wykorzystują nowe sposoby komunikacji (telefon komórkowy i internet). W przygotowaniu świąt rodziny coraz częściej posiłkują się kupowaniem gotowych potraw i korzystaniem z usług dostępnych na rynku.

Warto podkreślić, że w rodzinach młodych Polaków coraz rzadziej praktykowane są takie zwyczaje wigilijne, jak: śpiewanie kolęd, odmawianie modlitwy lub odczytywanie fragmentu Pisma Świętego przed kolacją, zapraszanie osoby samotnej lub ubogiej na Wigilię, wysyłanie tradycyjnych kartek świątecznych i oczekiwanie z rozpoczęciem kolacji na pierwszą gwiazdkę. Niewiele jednak wskazuje, że wpłynie to znacząco na zmianę charakteru Wigilii w polskich domach w najbliższych latach. Polacy cenią sobie tradycje związane ze świętami Bożego Narodzenia i starają się zachować zwyczaje zapamiętane z dzieciństwa.

Opracowała
Katarzyna KOWALCZUK